



ט"ז כסלו, תשע"ג, 30.11.2012

גיליון מס' 336

פרשת וישלח

'היוצאים והיצאניות'

מאת ורד רזיאל-קרצ'מר, קיבוץ עין צורים

'ותצא דינה בת-לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ' (בר' לד,א) –

יעקב חוזר לארץ הולדתו, כבד בשנים, בנשים, בילדים וברכוש, ונוטע את אוהלו ליד שכם. דינה בתו, זרה זה מקרוב באה, יוצאת לתור את הסביבה החדשה. סופו של הטיול הזה רע ומר. דינה נתפסת ונאנסת על ידי שכם, בנו של חמור שליט העיר.

לשון המקרא אינה מטילה ספק בטהרת כוונותיה של דינה. הנערה, מדגישה הפסוק, יצאה 'לראות בבנות הארץ' – ולא בבני הארץ. יציאתה לחפש חברות בנות גילה היא מעשה תמים ולגיטימי, והאשמה במעשה הנורא מוטלת כולה על האנס. בסופו של דבר הוא בא על עונשו מידי אחיה של דינה, המוצאים דרך ערמומית לנקום בו, ובכל אנשי עירו, על אשר עשה לאחותם.

הרג אנשי שכם נועד לכאורה להחזיר לדינה את כבודה שחולל. אך אחיה של דינה, במעשה זה, ממשיכים את אותה הגישה שאפיינה את שכם האנס. כמו שכם, גם אחי דינה כופים עליה את רצונם ואינם מאפשרים לה לקבל בחזרה שליטה על גורלה ולבחור בין האפשרויות העומדות לרשותה. שכם שהתאהב בדינה רצה להינשא לה, נישואים שהיו מבטיחים לה חיים נוחים ומעמד גבוה, ואולי הייתה דינה שמחה לבחור באפשרות זו על פני החיים העצובים הצפויים לה בבית אביה, כרווקה שאיבדה את בתוליה ובעקבותיהם את מעמדה. אך אחי דינה לא למדו ממשפחת סבתם שאמרה 'נקרא לנערה ונשאלה את פיה' (בר' כא,נז), אלא החליטו בשבילה, ובמסווה של דאגה לכבודה של דינה ולטובתה דאגו בעצם לכבודם הם ולכבוד משפחתם.

מפשט הכתובים, כאמור, מצטיירת דינה כנערה תמימה שנפלה קרבן לאונס על לא עוול בכפה, אך במדרש ובפירושים מתוארת תמונה שונה לגמרי. רש"י, בפירוש המבוסס על מדרש בראשית רבה, בוחר לראות ביציאתה של דינה מביתה יציאה שאיננה תמימה:

'בת לאה - ולא בת יעקב, אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה, שאף היא יצאנית היתה, שנאמר 'ותצא לאה לקראתו'.

לפי פירוש זה (ניסוחים אחרים שלו מעודנים עוד פחות מזה של רש"י), עומד בפנינו מקרה מובהק של התפוח שאינו נופל רחוק מן העץ: יציאתה של לאה מהבית לקראת בעלה יעקב (בר' ל,טז) היא יציאה זנותית, וגם יציאת בתה דינה לראות בבנות הארץ היא יציאה זנותית, ועל כן מעשה האונס הוא עונש ראוי לה. ההנחה הסמויה היא שדינה אשמה באונס – היום היינו קוראים לכך 'האשמת הקרבן' – ועל כן יש להעניק משמעות

מופקרת לאותה יציאה שלה מן הבית. לשם השלמת התיאור הזה מגויסת גם יציאתה של לאה לקראת יעקב: גם לאה, רכת העיניים, הלא-אהובה, הוולדנית, האחרונה שאפשר לייחס לה יכולות פיתוי, הופכת כאן למופקרת כדי להשלים את הקו המדרשי הרואה ביציאה מן הבית של נשים חטא של חוסר צניעות.

פירוש זה מקומם במיוחד אם נשווה אותו לפרשנויות מקבילות הנוגעות לתיאורי יציאה אחרים. הרי לאה ודינה אינן היחידות ממשפחת יעקב היוצאות מביתן. רק בשבוע שעבר קראנו על יעקב עצמו היוצא מביתו בדרכו לחרן, לכאורה במצוות אביו השולח אותו למצוא לו אשה, אך למעשה הוא בורח מנקמתו של אחיו המרומה ממנו לקח במרמה את ברכת אביהם. יציאה טעונה זו של יעקב, שהיא רק ראשיתו של מסע נדודים ארוך ורב קשיים, מתוארת במדרש במגוון דרכים המדגישות את מורכבותה. יציאת יעקב מביתו מתוארת בין השאר כיציאה מצרה, או כגלות שהיא דגם לכל הגלויות העתידיות. מכל המדרשים הללו בחר רש"י דווקא את המדרש המעניק ליציאתו של יעקב הוד והדר:

'לא היה צריך לכתוב אלא 'וילך יעקב חרנה', ולמה הזכיר יציאתו, אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה. וכן 'ותצא מן המקום' (רות א, ז) האמור בנעמי ורות'.

יציאתו של יעקב הנמלט מפני אחיו היא אם כן בעיני רש"י יציאתו של צדיק, עזיבה מכובדת ורבת רושם, בעוד שיציאתו של אשתו ובתו נתפסות בעיניו כמעשה מופקר. הפרשנות ההפוכה למעשה המתואר במקרא באותו פועל בדיוק- 'ויצא', 'ותצא'- מדגישה את האבסורד שבתיאור דינה ולאח כיצאניות ומבהירה כי תיאור זה משקף את עמדתו הנפשית של הפרשן יותר משהיא משקפת את פשט הפסוקים. הנחמה היחידה היא שהחלוקה הג'נדראלית בין 'יוצאים' ל'יצאניות' איננה גורפת: גם יציאתו של נעמי ורות מתוארת כיציאה של צדיקות העושה רושם.

ורד רזיאל-קרצמר, חברת קיבוץ עין-צורים, נשואה ליואל ואם למרוה, חמדת. אבינעם ויהלי. דוקטורנטית במחלקה למחשבת ישראל באוניברסיטת בן-גוריון ומנחה בבית המדרש 'דרומא'.



אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בעזרת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בעזרת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il